

Zpráva o šetření z vlastní iniciativy

ve věci výkonu veřejného opatrovnictví paní S. Š. městem Kolínem

Dne 24. února 2016 jsem obdržela podání ve věci opatrovnictví paní S. Š. vykonávaného městem Kolínem. Podání poukazovalo na možná pochybení opatrovníka v několika oblastech výkonu veřejného opatrovnictví. V první řadě byla nastolena otázka respektu k přirozenému prostředí paní Š., kdy měl opatrovník iniciovat a smluvně zabezpečit přestěhování paní Š. do pobytové sociální služby, konkrétně domova pro osoby se zdravotním postižením, bez ohledu na její rodinné vazby a zázemí. Dále se mělo jednat o oblast hájení práv paní Š. při zajišťování sociálních služeb a spolupráci s jejich poskytovateli, oblast jednání v jejím zájmu při nakládání s finančními prostředky a konečně i oblast hájení práv paní Š. při poskytování zdravotních služeb a starost o její zdravotní stav.

Výše uvedené podání přitom učinila osoba, která nebyla osobou oprávněnou ve smyslu § 12 odst. 1 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, rozhodla jsem se proto jednat v souladu s § 9 písm. d) téhož zákona a zahájila jsem šetření výkonu veřejného opatrovnictví paní S. Š. městem Kolínem z vlastní iniciativy.

A - Předmět šetření

Cílem mého šetření bylo prověřit, zda se veřejný opatrovník nedopustil pochybení při plnění svých povinností a ve výše nastíněných oblastech nekonal v rozporu se zájmy nebo preferencemi paní S. Š.

V rámci místního šetření na Městském úřadě Kolín hovořili pověřeni pracovníci Kanceláře veřejného ochránce práv Mgr. et. Mgr. Romana Jakešová a Mgr. Jan Stejskal, Ph.D., s pracovníci pověřenou starostou města Kolína výkonem veřejného opatrovnictví paní S. Š. Monikou Novotnou. Místnímu šetření byli za stranu města Kolína přímo přítomni i vedoucí oddělení sociální péče a zdravotnictví Bc. Romana Paňková a vedoucí odboru sociálních věcí a zdravotnictví Mgr. Petr Mach. Veřejný opatrovník byl požádán, aby se vyjádřil k šetřeným oblastem výkonu opatrovnictví, zejména pak k přirozenému sociálnímu prostředí paní Š. a zvolené pobytové službě, včetně důvodnosti a způsobu přestěhování paní Š. do zařízení X. Dále byl opatrovník požádán, aby se vyjádřil k předchozím sociálním službám zajištěným paní Š. a aby nastínil svou spolupráci s poskytovateli těchto služeb a důvody případných výpovědí. Vyžádala jsem si také sdělení, jak opatrovník chrání práva paní Š. při poskytování zdravotních služeb a jak dbá o její zdravotní stav; požádala jsem rovněž o přehled hospodaření s finančními prostředky paní Š. od doby převzetí výkonu opatrovnictví, o doložení výše příjmů opatrované a také o informaci, jak probíhá výplata příjmů paní Š.

V obecné rovině jsem se dotázala na celkovou životní situaci paní Š., včetně míry povědomí veřejného opatrovníka o návrhu matky paní Š. na změnu opatrovníka, a vyžádala jsem si kopii soudního rozhodnutí o ustanovení města Kolína opatrovníkem i kopii dokumentu prokazujícího pověření paní Moniky Novotné výkonem veřejného opatrovnictví.

Součástí místního šetření bylo setkání s paní S. Š. v domově pro osoby se zdravotním postižením X. Zařízení při šetření výkonu opatrovnictví poskytlo součinnost a v rámci rozhovorů vedených s pracovníky zařízení, konkrétně ředitelkou Ing. A. B., vedoucí zdravotního úseku C. D. a sociálními pracovníky Bc. E. F. a Bc. G. H., jsem si vyžádala vyjádření k poskytované sociální službě i jejímu smluvnímu zajištění, k aktuálnímu zdravotnímu stavu paní Š., k jejím případným návštěvám v zařízení a možnosti zachování vazeb na původní sociální prostředí. Nahlédla jsem rovněž do dokumentace k sociální službě a souvisejících písemných materiálů.

B - Skutková zjištění

Z dokumentace vedené opatrovníkem k výkonu opatrovnictví a z vyjádření opatrovníka vyplynuly následující skutečnosti.

Paní S. Š., nar. 1996, je omezena ve svéprávnosti rozsudkem Okresního soudu v Kolíně ze dne 18. dubna 2014.¹ Rozsah omezení je přitom poměrně široký² a dle odůvodnění rozsudku je dán stupněm zdravotního postižení, kdy je paní Š. v důsledku prodělané dětské mozkové obrny³ těžce mentálně postižená, trvale upoutaná na invalidní vozík a v péči o sebe sama a zajištění všech potřeb plně odkázaná na péči druhých osob. Samotný návrh na omezení svéprávnosti paní S. Š. podal k opatrovnickému soudu její otec J. Š., který byl vzhledem k dlouhodobému nezájmu matky jejím výlučným pečovatelem. Navzdory projevené péči i zájmu nebyl pan Š. jmenován opatrovníkem zejména s ohledem na skutečnost, že byl v době řízení stíhán pro podezření z podvodného vylákání příspěvku na zvláštní pomůcku, konkrétně osobní automobil pro jeho dceru S. Š., ve výši 190.000,- Kč. Okresní soud v Kolíně tak v předmětném rozsudku jmenoval opatrovníkem město Kolín.

Výše uvedený rozsudek okresního soudu byl následně potvrzen usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 16. října 2014,⁴ v němž krajský soud nevyhověl odvolání pana Š., který se odvolával proti výroku rozsudku co do jmenovaného opatrovníka. V průběhu odvolacího řízení bylo zjištěno nejen to, že byl pan J. Š. uznán vinným z trestného činu zpronevěry podle § 206 odst. 1 a 3 trestního zákona v souvislosti s příspěvkem na zvláštní pomůcku dcery S. Š., ale v rámci vyžádané evidence rejstříku trestů také to, že byl opakovaně odsouzen pro spáchání trestných činů, a to v letech 1978, 1983, 1988, 1997 a 2012. Krom toho bylo zjištěno, že

¹ čj. 22 Nc 620/2013-85

² Zahnuje omezení v oblasti právních jednání s majetkovými hodnotami nad 500,- Kč, právních jednání na zajištění v hmotné nouzi a státní sociální podpory, právních jednání k realizaci práva na sociální služby a příspěvku na péči, uzavírání nájemních a kupních smluv, přijímání i odmítání poskytovaných zdravotních služeb, k uzavření manželství a k udělení souhlasu s případným osvojením dítěte.

³ Dětská mozková obrna, kvadrupastická forma s pravostrannou převahou po hemofilové meningitidě. Paní Š. artikuluje jen několik málo slov, trpí také inkontinencí.

⁴ čj. 24 Co 390/2014-132

exekutorská komora eviduje k osobě pana Š. patnáct záznamů o exekučních řízeních probíhajících od roku 2008. Vyšla najevo i skutečnost, že měl pan Š. s péčí o dceru opakovaně problémy, za které mu bylo soudem už v roce 2010 vysloveno napomenutí pro nedostatky v péči.⁵ V souhrnu pak Krajský soud v Praze naznal, že bude-li pan Š. o dceru omezenou ve svéprávnosti nadále pečovat, je nezbytně třeba, aby zde byl opatrovník, který jednak učiní nutná právní jednání, jednak dohlédne, aby byla jeho péče ve prospěch opatrované. Město Kolín tak bylo potvrzeno ve výkonu opatrovnictví paní S. Š.

S ohledem na odvolací řízení⁶ a problémy s doručením rozhodnutí se město Kolín ujalo výkonu opatrovnictví od března 2015. Do ledna 2016 zůstal hlavním pečovatelem pan Š., jehož péče o dceru byla opatrovníkem postupně doplňována a korigována podporou organizací poskytujících sociální služby. Ty měly napomoci zejména péčí o stravování, hygienu a volnočasové aktivity paní S. Š.

Incident ze dne 17. září 2015, na který upozornila Úřad práce České republiky⁷ neznámá žena a který směřoval k podezření na týrání osoby, sice nepotvrdil podezření ze sexuálního zneužití paní S. Š. otcem J. Š.,⁸ indikoval nicméně další závažná pochybení v péči otce o dceru a pochopitelně neprospěl už tak hluboce narušené důvěře mezi městem Kolínem jako opatrovníkem a panem Š. jako pečující osobou. V říjnu 2015 oslovil proto opatrovník dva poskytovatele pobytové sociální služby domov pro osoby se zdravotním postižením a o záměru zajistit péči o paní Š. tímto způsobem zpravil jak pana Š., tak i Okresní soud v Kolíně.⁹

Po uvolnění místa v jednom z oslovených zařízení byl dne 22. prosince 2015 pan Š. o věci znovu informován s tím, že paní Š. nastoupí do zařízení X. v lednu 2016. Už dne 23. prosince 2015 pak podala matka paní S. Š. L. V.¹⁰ návrh na změnu opatrovníka s vyjádřením, že pokud bude soudem opatrovnici dcery jmenována, bude požadovat, aby byla dcera nadále fakticky ponechána v péči otce J. Š. Dne 29. prosince 2015 zamítl soud návrh pana Š. na nařízení předběžného opatření ze dne 28. prosince 2015, a k nástupu paní Š. do zařízení X. proto k 5. lednu 2016 došlo. Opatrovníkem uzavřenou smlouvu s poskytovatelem sociální služby následně dne 29. ledna 2016 schválil také Okresní soud v Kolíně.¹¹

B.1 Přirozené sociální prostředí paní Š. v souvislosti se sociálními službami i ochranou jejích práv při poskytování zdravotních služeb a ochranou zdravotního stavu

S otcem J. Š. bydlela paní S. Š. do ledna 2016 na ubytovně Y., konkrétně na dvoulůžkovém pokoji vybaveném umývadlem, přičemž sociální zařízení

⁵ Z toho důvodu, že nechával dceru S. Š. často samotnou a odcházel do restauračního zařízení, měl dluhy na poplatcích a hrozilo mu vystěhování. Situace je zmíněna ve výše uvedeném usnesení Krajského soudu v Praze, čj. 24 Co 390/2014-132.

⁶ Výrok o jmenování opatrovníkem nabyt právní moci dne 17. února 2015.

⁷ Podání obdržela krajská pobočka v Příbrami, kontaktní pracoviště Kolín.

⁸ Gynekologické vyšetření podstoupila paní Š. hned dne 18. září 2016.

⁹ oznámení opatrovníckému soudu ze dne 9. října 2015, čj. 22 Nc 620/2013

¹⁰ U paní V. se přitom jednalo o vůbec první iniciativu toho druhu.

¹¹ čj. 22 P 65/2015-212

a kuchyňku měli společnou s dalšími ubytovanými. Otec ji pravidelně dopravoval do praktické školy Z. na dopolední výuku.

Podle zprávy školy¹² sice projevy paní Š. dlouhodobě nenasvědčovaly týrání nebo soustavnějšímu domácímu násilí ze strany otce, zpráva však současně zmiňuje, že prostředí ubytovny a péči otce jednoznačně nepovažuje za odpovídající potřebám žákyně. Zpráva specifikuje několik problematických oblastí, jež mají přesah k dostupným sociálním službám a zdravotnímu stavu paní Š. Konkrétně upozorňuje na málo pestrou stravu a nedostatečnou hygienu, nevhodné oblékání,¹³ rezignaci otce na volnočasové nebo volitelné aktivity s dcerou a celkově volnější vztah otce ke zdravotnímu stavu jeho dcery. Jako příklad zdravotních důsledků zmiňuje zpráva opakované trávící obtíže paní Š.¹⁴ či více než tříměsíční léčbu černého kašle ve školním roce 2014/2015. Zpráva doporučuje také sociální službu, která by přispěla k podnětnějšímu trávení volného času paní Š. a upozorňuje rovněž na to, že je paní Š. pravděpodobně nucena trávit některá odpoledne na ubytovně zcela sama, neboť je v tuto dobu otec vídán na ulicích. Krom toho pan Š. přiznal, že příležitostně „ztratí nervy“ a dceru plácne.

Jako krajně problematickou a vyznačující se neochotou ke spolupráci lze péči pana Š. charakterizovat i na základě další dokumentace a doplňujících sdělení opatrovníka. Od převzetí výkonu opatrovnictví v březnu 2015 se opatrovník pokusil systematicky zmapovat bydlení, společenské i zdravotní potřeby paní Š., a komunikoval v tom smyslu jak přímo s panem Š. (který byl v té době jedinou pečující osobou), tak i se školou a potenciálními poskytovateli sociálních služeb. Bez konfliktu se neobešla už snaha opatrovníka zajistit opatrované obědy ve školní jídelně, kdy jí chtěl opatrovník s ohledem na její zdravotní stav zabezpečit pestřejší a vyváženější stravu. Návrh však narazil na odpor pana Š., který byl zvyklý stravu dceři zajišťovat dle vlastního uvážení a změnu zprvu odmítal, posléze však rozhodnutí opatrovníka – byť s výhradami – akceptoval. Právě zdravotní stav paní Š.¹⁵ a podmínky značné společenské izolace, ve kterých s otcem žila,¹⁶ vedly opatrovníka ke snaze podnítit pana Š. jako hlavního pečovatele ke spolupráci se specializovanými službami, jejichž využití by bylo ku prospěchu opatrované S. Š. Ať už se ale jednalo o respitní středisko V., jež mělo v rámci ambulantní odlehčovací služby poskytovat jednou týdně úkony péče jako např. stravování, doprovod a fakultativní služby typu rehabilitace nebo perličková koupel, anebo o sociální službu S., která měla asistovat s každodenní hygienou paní Š., návrhy opatrovníka směřující k podpoře péče opatrované se na straně pana Š. setkávaly s kategorickým nesouhlasem. Nevole pana Š. pak nacházela výraz nejen v nedostatečné spolupráci s opatrovníkem a poskytovateli oslovených služeb, ale přímo ve snaze tyto aktivity blokovat. Vyústěním eskalované situace mezi opatrovníkem a pečující osobou,

¹² Zpráva je z 23. září 2015, pokrývá však také školní rok 2014/2015, a byla podepsána třídní učitelkou Mgr. I. J. a ředitelkou školy Mgr. K. L.

¹³ Otec neuměl dceři vybrat a zakoupit vhodné oblečení, kupoval jí často malé velikosti, neuměl zvolit oděv podle počasí apod.

¹⁴ Podle informace třídní učitelky trpěla paní Š. asi 11 týdnů zácpou a pan Š. ji přes opakované nabádání odmítal vzít k lékaři.

¹⁵ Krom potíží souvisejících se stravováním šlo například o potřebu s paní Š. pravidelně cvičit a rehabilitovat.

¹⁶ Celá odpoledne trávila paní Š. s otcem nebo sama na ubytovně; například podle záznamu z návštěvy opatrovníka ze dne 25. května 2015 si paní Š. hrála s krabičkou plnou nefunkčních zapalovačů, k čemuž se otec vyjádřil tak, že jim dcera dává přednost před klasickými kostkami.

v jejímž středu měl figurovat zájem paní Š., byla řada konfliktů v druhé polovině září 2015, kdy musel opatrovník k uskutečnění úkonů sociální služby vyžádat součinnost Policie České republiky.¹⁷

Důvěra mezi opatrovníkem a panem Š. jako pečující osobou byla však kriticky narušena také výše zmíněným incidentem ze dne 17. září 2015, kdy na základě anonymního podání vzniklo podezření z týrání svěřené osoby či jejího sexuálního zneužití.¹⁸ Bezodkladně po konzultaci s orgány činnými v trestním řízení zajistil opatrovník gynekologické vyšetření paní S. Š., jež dotčené podezření sice nepotvrdilo, poukázalo nicméně na dlouhodobě nedostatečnou péči o intimní hygienu opatrované. Doplňující vyšetření u obvodního lékaře vyjevilo skutečnost, že otec náročnější situace s dcerou dobře nezvládá a občasně sklouzne k nepříjemným fyzickým trestům.¹⁹ Agresivní a vulgární chování pana Š. k dceři bylo nakonec zaznamenáno i sociální pracovnící v lázních K., která rovněž naznačila vhodnost pobytové sociální služby pro paní Š.²⁰

Po přestěhování paní Š. do zařízení X. v lednu 2016 došlo ke zklidnění situace. Návštěvy otce v zařízení byly sice frekventované, podle informace pracovníků zařízení však zpravidla velmi krátké a z hlediska vztahu mezi panem Š. a jeho dcerou S. prakticky samoučelné – otec se zpravidla zdržel 20 minut, a ani reakce opatrované na něj nebyla spontánní, tím méně jednoznačně pozitivní. Matka opatrované L. V. pak na návštěvě dcery nebyla ani jednou, do zařízení ani netelefonovala.

Opatrovník v rámci udržení vazby mezi opatrovanou a jejím otcem podpořil po uplynutí prvního adaptačního období paní Š. v zařízení také víkendový pobyt u otce.²¹ Třebaže pan Š. bydlí i nadále na ubytovně a jeho podmínky tedy nadále nejsou optimální, aktuálně také proto, že sdílí dvoulůžkový pokoj se spolubydlícím, možnost návštěv otce v zařízení nebo naopak víkendových pobytů dcery u něj²² zůstává zachována. Naproti tomu matka opatrované L. V. žádný zájem o vztah s dcerou neprojevuje. Dne 21. dubna 2016 se paní V. nedostavila k jednání soudu, který projednával její vlastní návrh na změnu opatrovníka; u soudu vypovídal její přítel, který uvedl, že byla k podání návrhu zmanipulována panem Š., jehož motivace k péči o dceru je údajně především finanční. Jiné rodinné vazby paní S. Š. nemá.

V zařízení X. se paní Š. s podporou personálu zapojila do celé škály rozmanitých aktivit, které reflektují její zdravotní postižení a odpovídají i potřebě podporovaných sociálních interakcí v komunitě. Opatrovník zajistil ukončení školní docházky v původní praktické škole v Z. a opatrovaná přestoupila do základní školy

¹⁷ Pan Š. odmítal pracovníky služby S., kteří měli asistovat s hygienou paní S. Š., k ní vůbec pustit, nereagoval ani na žádosti opatrovníka. Opatrovník byl proto ve třech případech nucen požádat o součinnost Policii České republiky, podle dokumentace se jednalo se o dny 22., 23. a 24. září 2015.

¹⁸ Opatrovník přitom bezprostředně po obdržení informace podnikl všechny nezbytné kroky, které byly v zájmu opatrované, ty také konzultoval s Ligou lidských práv, okresním státním zastupitelstvím a Policií České republiky.

¹⁹ Lékařská zpráva obvodního lékaře MUDr. N. ze dne 18. září 2015 uvádí drobnou podlitinu pod levým okem, pan Š. se k pohlavku přiznal také třídní učitelce.

²⁰ Záznam telefonátu opatrovníka se sociální pracovnící léčebny K. Bc. M. N. ze dne 1. prosince 2015.

²¹ Pobyt proběhl ve dnech od 22. do 24. dubna 2016 bez větších konfliktů nebo zádrhelů, pan Š. opatrovanou dle domluvy dopravil zpět do zařízení v uspokojivém stavu.

²² Spolubydlící na víkendy ubytovnu opouští a pan Š. tak má dceru kam uložit, současně byl opatrovníkem požádán, aby alespoň zajistil čisté ložní prádlo.

a praktické školy Q. kde má od února 2016 na základě schváleného individuálního plánu možnost výuku absolvovat denně přímo v zařízení. Zařízení také s vědomím opatrovníka vypracovalo individuální plán podle potřeb a schopností paní S. Š. a rovněž po domluvě s opatrovníkem zajišťuje nezbytnou lékařskou péči – opatrovaná do zařízení nastoupila se zánětem středního ucha, což bylo zařízením bezodkladně řešeno.

Přímé vyjádření názoru paní S. Š. nebylo vzhledem k míře jejího zdravotního postižení možné získat, setkání s ní však přesvědčivě napovídá, že jí nynější prostředí zařízení X., jež kombinuje odbornou péči, vysoký materiální standard a každodenní participaci na strukturovaných individuálních i kolektivních aktivitách,²³ po všech stránkách svědčí. Není nadto zbavena možnosti pravidelného kontaktu s otcem, pokud ten bude mít i nadále zájem.

Podle vyjádření sociálních pracovníků X. je opatrovník se zařízením v pravidelném kontaktu stran administrativní agendy, dotazuje se však také na adaptaci, zdravotní stav a sociální zapojení paní Š. Opatrovník se má také alespoň jednou ročně vyjádřit k individuálnímu plánu paní Š. a spolu se zařízením jej vyhodnotit.

Z komplexity místního šetření vyplynul také poznatek, zejména v souvislosti s výše zmíněnou agendou administrativního rázu, že si opatrovník opomněl po návratu paní Š. z lázní K. v prosinci 2015 od otce vyžádat zpět občanský průkaz. Platnost občanského průkazu paní Š. pak k 15. dubnu 2016 skončila, opatrovník bude řešit, zda o nový průkaz pro paní Š. žádat.

B.2 Hospodaření s finančními prostředky paní Š.

Paní S. Š. je poživatelkou příspěvku na péči ve výši 12.000,- Kč a pobírá invalidní důchod ve výši 9.387,- Kč. Po nástupu do zařízení X. dochází příspěvek na péči i důchod na účet zařízení, 15% zůstatek důchodu se pak vrací na účet opatrované. Jediným jiným vyšším výdajem z doby po nástupu paní Š. do zařízení byla matrace na polohovací lůžko ve výši 4.040,- Kč, kterou paní Š. zakoupil přímo opatrovník.

V období od převzetí výkonu opatrovnictví městem Kolínem – od března 2015 do srpna 2015, kdy bylo paní Š. zpětně vyplaceno 19 důchodů za období od dosažení zletilosti ve výši 176.026,- Kč, patřila paní Š. spolu s otcem do okruhu společně posuzovaných osob,²⁴ přičemž příspěvek na péči byl předáván panu Š. jako pečující osobě. Jakmile byl paní Š. v srpnu 2015 vyplacen důchod, byly dávky pomoci v hmotné nouzi panu Š. odňaty a opatrovník začal z důchodu trvalým příkazem hradit pobyt opatrované na ubytovně, výdaje na stravu a další osobní potřeby pak předával panu Š. pokladnou.²⁵ Od září 2015 pak opatrovník hradil i za službu S. a střediska V., zakoupil také brzdy a další nezbytné doplňky²⁶ k invalidnímu vozíku opatrované.

²³ Rozmanité odpolední aktivity zahrnují například terapie, rehabilitační činnosti, snoezelen, procházky a další.

²⁴ Panu Š. byly vypláceny dávky pomoci v hmotné nouzi, konkrétně příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení.

²⁵ Své životní potřeby hradil pan Š. z příspěvku na péči dcery jako poskytovatel pomoci.

²⁶ řusak a pláštěnku

Z dokumentace vedené opatrovníkem vyplývá, že zejména platby za obě výše uvedené sociální služby pro paní S. Š. byly předmětem opakovaných sporů a ostrých výtek k opatrovníkovi ze strany pana Š. Finanční aspekt služeb nasmlouvaných opatrovníkem byl otcem opatrované tematizován natolik často, že se finanční motivace pana Š. nabízí jako jedno z nejpravděpodobnějších vysvětlení jeho zásadně odmítavého přístupu k těmto službám.

Co se týká vyšší částky, kterou paní Š. obdržela jako zpětně vyplacené důchody, opatrovník předpokládá její využití pro zkvalitnění života opatrované. Pokud by se měly tyto prostředky nebo jejich část zhodnocovat, zváží opatrovník konzultaci s finančním poradcem. Prozatím jsou peníze uloženy na účtu opatrované, k němuž má dispoziční práva opatrovník.

C - Hodnocení věci ochránkyní

Základní povinnosti opatrovníka upravuje § 457 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále také „občanský zákoník“). K těmto povinnostem náleží především udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení, projevovat o něj skutečný zájem, dbát o jeho zdravotní stav a i jinak se starat o naplnění jeho práv a ochranu jeho zájmů.²⁷ Samotná ochrana zájmů přitom koresponduje s rozsahem a stupněm neschopnosti opatrované osoby postarat se o vlastní záležitosti a také se zvažným rizikem újmy z toho pro danou osobu potenciálně plynoucí.²⁸

Podmínkou náležité ochrany zájmů opatrované osoby je dostatečná znalost sociálních poměrů, v nichž opatrovanec žije, a individuálních potřeb, jež opatrovanec má. Je-li potom opatrovanec osobou plně odkázanou na péči druhých osob a má-li zároveň zcela limitovanou možnost ovlivňovat své sociální poměry, klade to nutně na opatrovníka stran znalosti těchto potřeb a poměrů vysoké nároky. Při ochraně zájmů opatrovance pak opatrovník naplňuje povinnosti jmenovitě stanovené § 466 odst. 1 občanského zákoníku, jejich konkrétní naplňování však musí vést také v souladu se zachováním základních práv opatrovance, včetně práva na důstojnost.²⁹ To platí i pro tak zásadní rozhodnutí, jakým nesporně je přestěhování opatrovance do domova pro osoby se zdravotním postižením. Právě otázka přestěhování paní S. Š. do pobytové sociální služby v protikladu k možnosti setrvat v přirozeném sociálním prostředí byla v centru mé pozornosti.

C.1 Přirozené sociální prostředí paní Š. v souvislosti se sociálními službami i ochranou jejích práv při poskytování zdravotních služeb a ochranou zdravotního stavu

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením,³⁰ kterou je Česká republika vázána, ve svém článku 19 stanoví, že stát uznává právo všech osob se zdravotním

²⁷ ustanovení § 466 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁸ ustanovení § 55 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁹ Přirozenou důstojnost připomíná jako obecnou zásadu i článek 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

³⁰ sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 10/2010 Sb. m. s.

postižením žít v rámci společenství a zajistí, aby si osoby se zdravotním postižením měly možnost zvolit místo pobytu a nebyly nuceny žít ve specifickém prostředí. Mají právo žít nezávislým způsobem života a právo být začleněny do společnosti a komunity, přičemž možnost rovnoprávných voleb a rovného přístupu k podpůrným službám cílí proti segregaci nebo izolaci zdravotně postižených osob.

Přednost přirozeného sociálního prostředí³¹ před prostředím specifickým předpokládá také zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, který v základních zásadách § 2 odst. 2 stanoví, že pomoc poskytnutá prostřednictvím sociálních služeb musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí na ně působit aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti a posilovat jejich sociální začleňování. Ustanovení § 38 stejného zákona přitom postuluje právo každého na poskytování služeb sociální péče v nejméně omezujícím prostředí.

V případě paní S. Š. opatrovník přikročil k mapování jejích potřeb a přirozeného sociálního prostředí s převzetím výkonu opatrovnické funkce. Navštívil opakovaně ubytovnu, kde paní Š. s otcem žila, vstoupil v kontakt se školou, kterou paní Š. navštěvovala, a především se prokazatelně zaměřil na nutnou spolupráci s osobou zcela klíčovou v přirozeném sociálním prostředí opatrované, otcem J. Š. S respektem k jejich sdílené domácnosti a vazbě mezi otcem jako dlouholetým pečovatelem a zletilou dcerou s potřebou nepřetržité péče pak opatrovník hledal cesty, jak opatrovanou v rámci přirozeného prostředí podpořit. Příkladem toho postupu je snaha opatrovníka navést otce k pestřejší skladbě stravy, a reflektovat tím tak zdravotní stav opatrované, ochota opatrovníka aktivně se podílet na nákupech vhodnějšího oblečení pro opatrovanou a konečně i zmapování a oslovení takových typů sociálních služeb, které by odlehčily otci jako hlavnímu pečovateli a dbaly zároveň zdravotního stavu a potřeb paní Š.³² Tímto způsobem, za předpokladu spolupráce s panem Š., mohl opatrovník nepochybně přispět také k větší míře sociálního začlenění a překonání dílčí izolace, ve které se S. při životě s otcem na ubytovně ocitala.

Podmínka funkční spolupráce s panem Š. jako hlavní pečující osobou však zásadně naplněna nebyla a mezi opatrovníkem a otcem docházelo naopak k eskalaci napětí. Prvotní podpora ze strany opatrovníka nenacházela v osobě otce přiměřenou odezvu, množily se důvodné pochybnosti, zda jako pečovatel dostatečně naplňuje individuální potřeby opatrované. Existuje celá řada výše uvedených indicií, že péče pana Š. byla nedostatečná a nevhodná, měla pro opatrovanou přímé zdravotní implikace a dotýkala se nadto její důstojnosti. Opatrovník proto jednal v souladu se zákonem, pokud za této situace zmapoval možnosti pobytové sociální služby a jednu z nich po důkladné úvaze pro opatrovanou zvolil.

S ohledem na zdravotní postižení paní Š. a její individuální potřeby je zvolený postup opatrovníka projevem skutečného zájmu, chrání práva opatrované a dbá jejího zdravotního stavu. Pobytová sociální služba je sice prostředím specifickým a preference přirozeného sociálního prostředí musí být respektována, nikoliv však k újmě osoby se zdravotním postižením. V konkrétním případě paní S. Š. je pobytová

³¹ Přirozeným sociálním prostředím se přitom v dikci § 3 písm. d) citovaného zákona rozumí „rodina a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity“.

³² Zde odkazují na odlehčovací střediska V. a službu S.

služba, zařízení X., prostředím méně omezujícím, působí aktivněji, vystavuje opatrovanou výrazně menší izolaci a obecně lépe naplňuje její individuální potřeby.

Opatrovník jednal také důsledně a nepodcenil možnost korekce přijímaných rozhodnutí, když zejména krizové situace konzultoval s dalšími aktéry a svá právní jednání nechával průběžně schválit příslušným opatrovnickým soudem.

V oblasti volby mezi přirozeným sociálním prostředím a pobytovou sociální službou, jakož i při ochraně práv paní Š. při poskytování zdravotních služeb a také při ochraně jejího zdravotního stavu, neshledávám proto na straně opatrovníka pochybení.

Doplňuji, že ačkoliv současná právní úprava umožňuje lidem omezeným ve svéprávnosti volit, zda o občanský průkaz žádat, či nikoliv, považuji v případě paní Š. za vhodnější, aby opatrovník o občanský průkaz požádal.³³

C.2 Hospodaření s finančními prostředky paní Š.

Rovněž hospodaření s finančními prostředky paní Š. reflektuje prvotní snahu opatrovníka respektovat přirozené prostředí opatrované a základní důvěru v pečující osobu otce, který sice už dříve ztratil věrohodnost při nakládání s vyššími částkami opatrované, zároveň však musel mít dostatek prostředků na osobní výdaje paní Š. a zároveň byl stále poskytovatelem péče. Podmínky paní Š. se přitom odvíjely i od toho, že spolu s otcem J. Š. patřila původně do okruhu společně posuzovaných osob; opatrovník proto nemohl při mapování příjmů a výdajů opatrované opomenout situaci pan Š.

Před přestěhováním paní Š. do zařízení X. odpovídalo nakládání opatrovníka s příjmy opatrované výše nastíněné situaci, na základě dokumentace je považuji za řádné a transparentní. Zájmům opatrované korespondovalo i rozhodnutí opatrovníka určit část příspěvku na péči na krytí nasmlouvaných sociálních služeb. Další příležitostné výdaje, například na doplňky k invalidnímu vozíku paní Š., byly opatrovníkem vynaloženy účelně.

Po přestěhování opatrované do zařízení X. se hospodaření s financemi zjednodušilo; opatrovník ve spolupráci s pobytovou sociální službou naplňuje dikci § 73 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a 15% zůstatek příjmu paní Š. se vrací na její účet. Co se týká vyšší částky, kterou paní Š. obdržela jednorázově jako zpětně vyplacené důchody, lze se, při ponechání základní rezervy, ztotožnit se záměrem opatrovníka využívat částku postupně ke zkvalitnění života opatrované, například na krytí fakultativních sociálních služeb.

Ani v oblasti hospodaření s finančními prostředky paní S. Š. nelze tedy spatřovat u opatrovníka pochybení.

³³ Z důvodové zprávy k příslušné novelizaci zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, vyplývá, že zákonodárce vedla, po vypuštění údajů o omezení způsobilosti k právním úkonům z občanského průkazu, k dané možnosti volby zejména obava před zneužitím ze strany třetích osob, respektive snaha chránit osoby omezené ve svéprávnosti v eventuelních rizikových situacích. Protože je krajně nepravděpodobné, že by takové situace měly v případě paní Š. nastat, doporučuji občanský průkaz jako základní veřejnou listinu prokazující totožnost osoby paní Š. v úschově mít.

D - Závěry

Závěrem konstatuji, že veřejný opatrovník postupuje ve snaze naplňovat zájmy a chránit práva paní S. Š. Jak z dokumentace i místního šetření přesvědčivě vyplynulo, v jedinečném případě paní Š. je volba pobytové sociální služby plně odůvodněná a ve srovnání s přirozeným sociálním prostředím je pro konkrétní opatrovanou v mnoha ohledech lepší alternativou.

Domnívám se, že veřejný opatrovník dostal prvotnímu požadavku preference přirozeného prostředí, pokud by však dále ignoroval rizikové až škodlivé znaky, jež toto prostředí na úkor paní Š. vykazovalo, nejednal by v souladu s maximou skutečného zájmu, který se u každého opatrovníka ze zákona předpokládá.

Na základě výše popsaných zjištění nemohu než své šetření uzavřít dle ustanovení § 17 zákona o veřejném ochránci práv, tedy bez konstatování pochybení ve výkonu veřejného opatrovnictví paní Š. městem Kolínem.

Zprávu zasílám rovněž paní S. Š.

Mgr. Anna Š a b a t o v á, Ph.D., v. r.
veřejná ochránkyně práv
(zpráva je opatřena elektronickým podpisem)